

مطالعه تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی:

فرا تحلیل پژوهش‌ها در بازه زمانی ۱۳۸۷ الی ۱۴۰۰

طاها عشایری، طاهره جهان‌پرور، حسین مؤمنی** و فائزه رقمی****

نوع مقاله: پژوهشی	تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۱	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۳	شماره صفحه: ۴۷۵-۵۱۰
-------------------	--------------------------	-------------------------	---------------------

دین نوعی ابزار کنترل اجتماعی قوی (غیررسمی) است که با آموزش رفتارهای بهنجار؛ اخلاق‌مدارانه و پیوند گروه‌های هم‌کیش و هم‌پیمان در یک جامعه سالم و مطلوب (آرمانی)، ناامنی را کاهش و احساس امنیت اجتماعی را افزایش می‌دهد. بنابراین در این پژوهش با روش فراتحلیل کمی و جامعه آماری ۳۴ سند انتخاب شد که به روش نمونه‌گیری تعمدی (مقالات مرتبط با فراتحلیل) ۲۷ پژوهش در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۷ الی ۱۴۰۰ با رعایت ملاک ورود و خروج مورد مطالعه قرار گرفت و به موضوع تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی پرداخت.

نتیجه مطالعه نشان می‌دهد بین مؤلفه‌های دین‌داری عاطفی (۰/۳۷)؛ دین‌داری تجربی (۰/۳۶)؛ دین‌داری اعتقادی (۰/۳۰)؛ دین‌داری مناسکی (۰/۱۸) و دین‌داری پیامدی (۰/۱۹) و احساس امنیت شهروندان رابطه مستقیم و معناداری وجود داشته به طوری که میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی تأثیر مستقیم و معناداری دارد و اثر کلی آن برابر با ۰/۳۷ است. با افزایش میزان دین‌داری شهروندان؛ احساس امنیت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: احساس امنیت اجتماعی؛ سرمایه اجتماعی مذهبی؛ فراتحلیل؛ میزان دین‌داری

* استادیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی (نویسنده مسئول)؛

Email: t.ashayeri@uma.ac.ir

** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی، ارتباطات و رسانه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

Email: jparvar@yahoo.com

تهران مرکزی؛

Email: hosainmomeny@yahoo.com

*** کارشناس ارشد دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران؛

**** دانشجوی کارشناسی جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی؛

Email: faezeraghmi@gmail.com

فصلنامه مجلس و راهبرد، سال سی و یکم، شماره یکصد و هجدهم، تابستان ۱۴۰۳

doi: 10.22034/MR-2022.5450.5198

مقدمه

امنیت قدمتی به وسعت تاریخ بشر دارد و سابقه آن هم‌زمان با مفهوم اجتماع و جامعه است. مفهوم اصطلاحی امنیت در بعد عینی آن فقدان تهدید علیه ارزش‌های حاکم در جامعه و در بعد ذهنی آن همان احساس امنیت است. احساس امنیت در امان بودن جان، مال، هویت و ارزش‌های خود از تهدید، صدمه، آسیب و نبود دغدغه تأمین نیازهای معقول حال و آینده است. دین‌داری و سرمایه اجتماعی از منابع نامشهود تأمین‌کننده امنیت اجتماعی هستند (امین بیدختی، ۱۳۹۲). باورهای مذهبی از نگاه اسلام، منشأ دینی داشته و شامل باور به اصول و عقاید مذهبی (خدا، قیامت و نبوت) است. به‌علاوه، باورهای مذهبی مجموعه‌ای نگرش، باور و رفتارهای مرتبط با کنش‌های دینی است که مجموعه این موارد در انسان سبک زندگی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Yeary et al., 2012). باورهای اسلامی، اشاره به محرمات و اعتقادات اسلامی برگرفته از قرآن کریم و منابع دینی دارد که طبق آن هر شخص خدا را به‌مثابه داننده و ناظر بر همه کنش و اعمال روزمره دنیوی خود در نظر می‌گیرد (سوره علق، آیه ۱۱) و فرد مطمئن است که اعمال آنها به‌صورت روزمره ثبت شده و آنها تنبیه یا مورد پاداش قرار خواهند گرفت (Yeary et al., 2012).

مطالعات نشان داده‌اند که باورهای مذهبی، با بهبود رفاه اجتماعی مرتبط است و توانایی جامعه را برای مبارزه با مسائل منفی زندگی؛ مسائل اجتماعی، کژرفتاری، شکاف اجتماعی و تضاد طبقاتی افزایش می‌دهد. این کارایی جمعی، به‌دلیل حمایت اجتماعی است که مذهب به آن اعتبار عملی می‌بخشد. درواقع، سرمایه اجتماعی و حمایت اجتماعی؛ فضای دنج و قابل دفاعی را برای محیط انسانی ترسیم می‌کنند. مناطقی که میزان دین‌داری پایین بوده یا الحادگرایی رایج است، با سبک زندگی بی‌معنا و احساس بیگانگی مواجه‌اند و به منابع کمی از سرمایه اجتماع برخلاف

مناطق مذهبی دسترسی دارند. حمایت اجتماعی ناشی از اجتماع مذهبی، با فراخوانی جامعه برای کاهش نگرانی‌ها و رفع مشکلات به ارتقای رفاه اجتماعی به کمک می‌آید؛ به طوری که سلامت اجتماعی را تقویت می‌کند. سرمایه اجتماعی مذهبی، یکی از مهم‌ترین گونه سرمایه اجتماعی است که تضمین‌کننده سلامت اجتماعی است (Allen, 2007).

دورکیم با مطالعه درباره دین، بر این تأکید کرد که دین با ایجاد حس معنا و هدف در زندگی، باعث کاهش از خودبیگانگی و افزایش احساس امنیت می‌شود. از طرفی با تقویت انسجام اجتماعی و ثبات در تعامل اجتماعی، روابط انسانی را تنظیم و آنها را به همدیگر وابسته نگه می‌دارد (Moberg, 2008). همچنین دین نقش کنترل اجتماعی را بازی می‌کند. دین به مردم یاد می‌دهد که رفتارهای اخلاقی را رعایت کنند و به آنها آموزش می‌دهد که عضو مفید و خوب جامعه شوند (Morris, 1984). دین‌داری، در جامعه با اتصال گروه‌های هم‌ایمان و هم‌کیش، تعامل اجتماعی را افزایش می‌دهد، مناسک و مراسم‌های مذهبی، نوعی کنش متقابل نمادینی است که در آن همه گروه‌ها در آیین دینی با هم وحدت پیدا می‌کنند و در غم و شادی هم شریک می‌شوند (Emerson, Monahan and Mirola, 2011).

دین در جامعه کارکرد مفیدی دارد، مهم‌ترین آن، سرمایه اجتماعی (احساس امنیت و آرامش) است. در این معنا، امنیت اجتماعی در رأس هرم نیازهای بشری قرار گرفته و ضروری‌ترین شرط رسیدن به نیازهای مادی و معنوی است (خسروشاهی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۹). امنیت اجتماعی ناظر بر توانایی پاسداری یا دفع تهدید از عنصری است که افراد یک جامعه را به همدیگر مرتبط می‌سازد (نویدینیا، ۱۳۸۵: ۴۰). احساس امنیت از مهم‌ترین نیازهای بشری و عنصری سرایت‌کننده است و در کنش‌های متقابل افراد دائماً تولید و انتشار می‌یابد (قربان‌زاده سوار، ۱۳۸۷). دین

نقش مهمی در تأمین احساس آرامش جمعی و فردی داشته و یکی از مکانیسم‌های کنترل غیررسمی اجتماع از گرایش به نابهنجاری اجتماعی، بزه و ایجاد ناامنی در اجتماع است (ذوالفقاری، عشایری و اسماعیلی، ۱۳۹۹: ۶۹).

در میان ادیان زنده جهان؛ دین اسلام توجه ویژه‌ای به امنیت اجتماعی دارد. در طول تاریخ، دین و دین‌داری همواره نقش مثبتی در برقراری امنیت اجتماعی در جامعه داشته است. احساس امنیت مفهومی درونی و ذهنی است به طوری که من درون خود این احساس را داشته باشم که امنیت دارم و تهدید نمی‌شوم، حال ممکن است این احساس با امنیت و ایمنی تناسب داشته باشد یا نداشته باشد (احمدی، ۱۳۸۵: ۲۷۳). دین یکی از عوامل مهم شکل‌دهنده ارزش‌ها و باورهای مردم در جوامع مختلف بوده (علیزاده، ۱۳۸۵: ۲۵۴) و به دلیل قابلیت درونی‌سازی رفتارها می‌تواند با هنجارسازی در جامعه، زمینه ارتقای رفتارهای شهروندی را فراهم کند و به افزایش احساس امنیت کمک کند (باقری و مهدوی، ۱۳۹۷: ۵۳). امنیت در معنای عینی، فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های کسب شده و در معنای ذهنی یعنی فقدان هراس از اینکه ارزش‌های مزبور مورد حمله قرار گیرد (بوزان، ۱۳۷۸: ۸۶).

از شاخصه‌های امنیت اجتماعی بعد ذهنی و درونی آن است که از آن به «احساس امنیت اجتماعی» یاد می‌شود. این احساس که از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم از شرایط و اوضاع محیط پیرامونی ناشی می‌شود از یک‌سو، بر روابط اجتماعی که برآیند و تولید اجتماعی است اثر گذاشته و از سوی دیگر از لحاظ ذهنی و روانی، زمینه‌ها و بسترهای شکل‌گیری آن روابط را تحت تأثیر قرار می‌دهد (بیات، ۱۳۸۸: ۱۷). در این باره حضرت علی (ع) در حدیثی می‌فرمایند: «بدترین مکان برای سکونت جایی است که ساکنان آن امنیت نداشته باشند» (شهیدی، ۱۳۹۷: ۱۰۵) و امام صادق (ع) همچنین در خصوص احساس امنیت می‌فرمایند: «امنیت، عدالت و فراوانی نعمت از

اموری هستند که عموم مردم بدان نیاز مبرمی دارند» (حسینی دشتی، ۱۳۹۷: ۵۲۳). دین‌داری نقش مهمی در احساس امنیت شهروندان داشته (نقدی، ۱۳۸۵: ۱۱) و در این باره؛ دورکیم کارکرد دین را نه تنها در هم‌بستگی و روابط اجتماعی مهم دانسته بلکه در حل و فصل معضلات اجتماعی، ایجاد یگانگی و وحدت بین ساکنان اجتماع حائز اهمیت می‌داند. وجود دین موجب ثبات، استمرار و پایداری جامعه می‌شود. دین به مثابه عنصر نهادی نقش مهمی در افزایش احساس امنیت و آرامش اجتماعی بین خانواده و اعضای اجتماع و گروه قومی دارد. دین با دعوت به انجام مناسک جمعی، انسان را از تفرق، بی‌تفاوتی و فردگرایی منع کرده و نسبت به اهداف جمعی و پذیرش مسئولیت اجتماعی متعهدتر می‌کند. کاهش ناامنی محیطی، مبارزه با بی‌نظمی اجتماعی و ممانعت از فعالیت خرده فرهنگ بزهکاران و مزاحمان خیابانی در سایه دین می‌تواند به آسان‌ترین روش صورت گیرد. بر این اساس هدف اصلی پژوهش عبارت است از:

- بررسی و برآورد اثر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی،
- مطالعه تأثیر مؤلفه‌های دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی،
- برآورد اندازه اثر متغیرهای تعدیل‌گر بر احساس امنیت اجتماعی.

۱. مبانی و رویکردهای نظری

امنیت: ^۱ امنیت به معنای آن است که مردم ترس و بیمی نسبت به حقوق و آزادی‌های مشروع خود نداشته و به هیچ وجه حقوق آنها به مخاطره نیفتد و هیچ عاملی حقوق مشروع آنها را تهدید نکند (زنجانی، ۱۳۷۴: ۵۴۸). مفهوم امنیت اجتماعی را اولین بار، باری بوزان در سال ۱۹۹۸ به کار برد. امنیت اجتماعی عبارت است از همه

اقدام‌هایی که به‌موجب آن اقشار مختلف مردم در محیطی آرام بتوانند فعالیت‌های اجتماعی خود را انجام دهند (آرون، ۱۳۸۸: ۶۲۵). امنیت به‌معنای اطمینان، عدم خوف، در امان بودن و نه‌راسیدن آمده است؛ یعنی از احساس امنیت (حالات و موقعیت‌های ذهنی) تا ایمنی و اطمینان خارجی (موقعیت‌های عینی و برونی) در این واژه نهفته است (مؤذن‌زاده جامی، ۱۳۸۴: ۱۹۹). امنیت به مفهوم مصونیت از تعرض و تصرف اجباری (صدیق سروسستانی، ۱۳۷۶: ۱۱۵)، فقدان ترس و نگرانی اجتماعی فرد از تهدیدهای محیطی (نیازی، عشایری و منتی، ۱۳۹۶) و فقدان هراس از به مخاطره افتادن، رهایی انسان از اضطراب، بیم و خطر (شاهرخی، گروسی و میرزایی، ۱۳۸۶: ۲۸)، نداشتن دلهره و دغدغه، رهایی از خطر، تهدید و اضطراب اجتماعی است (ماندل، ۱۳۷۹: ۴۴).

احساس امنیت:^۱ احساس امنیت پدیده‌ای روان‌شناختی - اجتماعی است که ابعاد گوناگونی دارد. این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط و اوضاع محیط پیرامونی است که به‌صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. به‌لحاظ روان‌شناسی احساس امنیت سازه‌ای چندبعدی است و در شرایط اجتماعی و افراد مختلف به گونه‌های متفاوت ظهور یافته و به اشکال مختلف نیز قابل‌سنجش و اندازه‌گیری است (بیات، ۱۳۸۷: ۴). احساس امنیت دارای پنج بعد اساسی است:

- احساس امنیت جانی: یعنی تضمین جسم و جان افراد در مقابل خطرات و آسیب‌هایی که مانع ادامه حیات آنان می‌شود.

- احساس امنیت مالی: به‌معنای تضمین دارایی‌های خانواده از سرقت و دزدی و اطمینان خاطر که از تأمین نیازهای مادی و مالی خانواده حاصل می‌شود.
- احساس امنیت اخلاقی: عبارت است از تضمین اصول و الگوهای اخلاقی در روابط و مناسبات افراد مانند اعتماد، صداقت، حسن نیت، سعه‌صدر،

خیرخواهی و غیره.

- احساس امنیت عاطفی: بیانگر اطمینان از آنکه دیگران ما را دوست دارند و بود و نبودمان برایشان اهمیت دارد. دردها و مصائب ما آنان را نیز دچار اندوه و غم می‌کند.

- احساس امنیت شغلی: یعنی افراد ضمن کار و انجام وظیفه و دریافت حقوق و مزد از امکانات لازم برای بهبود شرایط و پرورش خویش برخوردار باشند (دلاور، ۱۳۹۴: ۴۷).

دین‌داری: دین عبارت است از نظامی همبسته از باورها و اعمال مربوط به امور لاهوتی و ماورایی، این باورها و اعمال همه‌کسانی را که پیرو آنها هستند در یک اجتماع اخلاقی واحد به نام کلیسا یا امت متحد می‌کنند (دورکیم، ۱۳۸۳: ۶۳). از نگاه تایلور^۱ (۱۹۷۱)، دین همان اعتقاد به موجودی معنوی است که بر ما اعمال نظارت می‌کند. رادکلیف براون^۲ (۱۹۴۵)، دین را معادل و وسیله پیوستن به قدرتی می‌داند که مافوق جامعه انسانی است و آن را نیروی معنوی یا اخلاقی تعریف می‌کند (افشانی و جعفری، ۱۳۹۵: ۱۹۸). یینگر^۳ (۱۹۷۵) نیز دین را نهاد یا سازمانی از باورها، اعتقاد و مناسکی جمعی می‌داند که انسان را نسبت به جامعه و محیط خود متعهدتر می‌کند (توسلی، ۱۳۸۹: ۷۲). دین‌داری و حضور در مناسک جمعی، ایجادکننده سرمایه مذهبی است، سرمایه مذهبی گونه‌ای از سرمایه اجتماعی است. این سرمایه به ارتباط میان افراد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و اعتماد متقابلی اشاره دارد که از اجتماع برمی‌خیزد (Putnam, 2000: 19). سرمایه‌های دینی، ایجادکننده

---

1. Taylor

2. Radcliff Brown

3. Yinger

یک جامعه بزرگی^۱ است که امنیت می‌آفریند. این سرمایه کمک کاربردی و عملی به زندگی ملی و محلی است که با گروه دینی ایجاد می‌شود (Baker and Skinner, 2006: 9). این جامعه با شبکه‌ای از اعتماد، راهنمایی و حمایت جمعی شکل گرفته است (Baker and Miles-Watson, 2008).

دین به‌مثابه ضرورت زندگی بشر نقش مهمی در نظم اجتماعی دارد به‌طوری‌که با کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی در جامعه به‌صورت نیروی حیات‌بخش و سعادت‌پرور عمل می‌کند و با خصلت اجتماعی پیروان خود را دورهم جمع کرده و با ایجاد پیوندهای مشترک و انسجام اجتماعی موجبات احساس سعادت و خوشبختی را فراهم می‌آورد و با تأثیر گذاشتن بر اعمال فردی، جهان‌بینی خاصی به فرد می‌دهد و احساس رضایت از زندگی در او ایجاد می‌کند. از این‌رو، فرد دین‌دار با الهام از آموزه‌های دینی احساس امنیت زیادی در مقابل رخدادهای خطرناک دارد که فرد غیردین‌دار فاقد آن است (پورا احمد و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰). دین یکی از نهادهای مهم در تأمین احساس امنیت اجتماعی است. دین، دین‌داری، ایمان به خدا، انسان را به اجرای قوانین و دوری از بزهکاری و ناهنجاری‌های اخلاقی دعوت می‌کند (ابراهیم‌زاده آملی، ۱۳۸۴: ۵۷). در واقع، ایمان و دین‌داری انسان را از درون متحول می‌سازد و نیروی محرکه‌ای قوی به‌سوی خوبی‌ها و ترک زشتی‌ها در نهاد او قرار می‌دهد و هر آن با هشدار به او از گرایش و میل به زشتی‌ها و ارتکاب جرم باز می‌دارد (سلطانی و سلطانی، ۱۳۹۵: ۲۷).

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش درباره دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در دو بخش خارجی و داخلی ارائه شده است.

۲-۱. پژوهش‌های خارجی

بکر و اسمیت^۱ (۲۰۱۰)، در پژوهشی با عنوان «معنویت، مذهب، سرمایه اجتماعی: شناسایی مؤلفه‌ها و ارتباط آن با ایمان مبتنی بر انگیزش و مشارکت در جامعه مدنی» نشان می‌دهند که مذاهب اسلام، بودا، کاتولیک، آنگلوساکسون و عیسوی که باورهای مذهبی دارند و به مناسک مذهبی اقدام می‌کنند، احساس امنیت زیادی نسبت به گروه بی‌ایمان دارند. مذهب، سالیانی معنوی تلقی می‌شود که با ایجاد اتحاد و پیوندهای جمعی، ترس، ناامنی و استرس را دور می‌کند.

کارولین و همکاران^۲ (۲۰۰۹)، در پژوهشی با عنوان «امنیت اجتماعی در شبکه‌های مذهبی» مطرح می‌کنند که دین با ایجاد گروه‌های خودجوشی که هم‌کیش و هم‌آیین هستند، سرمایه مذهبی تولید می‌کند، این گروه در مکان مذهبی، ایام خاص و اعیاد مذهبی، با گردهمایی، انسجام و سرمایه اجتماعی خود را نشان می‌دهند و از این منبع آرامش و امنیت اجتماعی خود را تغذیه می‌کنند.

اسمیت (۲۰۲۲)، در مطالعه‌ای با عنوان «کارکردهای مذهب در جامعه انسانی» به این اشاره می‌کند که جامعه‌شناسان و روان‌شناسان به اهمیت دین در جوامع انسانی پرداخته‌اند. روان‌شناسی بر نقش دین در کاهش استرس، افسردگی، افزایش سلامت معنوی و روانی، کاهش مرگ‌ومیر و جامعه‌شناسان بر بعد جمعی آن یعنی امنیت اجتماعی، مبارزه با بزه و بزهکاری، سرمایه اجتماعی و تعهد اجتماعی تأکید می‌کنند. لنگیت^۳ (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای با عنوان «مذهب و جرم با رویکرد پیش‌گیرانه در کنیا» به این نتیجه رسید که در پنج دهه اخیر، مطالعه درباره ارتباط بین مذهب و جرم در بین محققان با اقبال بیشتری روبه‌رو شده است. مذهب با ارائه نقش بازدارنده

---

1. Baker and Smith

2. Carolin, Peleikis and Thelen

3. Langat

در قالب بایدها و نبایدها به مردم، آنها را از رفتارهای مجرمانه باز می‌دارد. نتایج این پژوهش با مطالعه روی ۱۲۵ نفر نشان داد که مذهب در حفظ نظم اجتماعی و تقویت ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی در جامعه باعث پیشگیری از جرم می‌شود، در سایه این اتحاد اجتماعی، امنیت اجتماعی شکل می‌گیرد. همچنین با افزایش مذاهب مختلف (ناهمگونی مذهبی)، میزان ناامنی اجتماعی افزایش می‌یابد.

سالواتر و روبین^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «تأثیر مذهب بر رفتارهای مجرمانه در دوران بلوغ» نشان می‌دهند که جوانان با ورود به دوران بلوغ، سبک زندگی جدیدی را تجربه می‌کنند، در اثر این هیجان و تجربه جدید، احتمال گرایش به رفتارهای مجرمانه وجود دارد که در این میان الگوهای مذهبی، می‌تواند تأثیر بازدارنده و حمایتی از فرد در برابر بزهکاری داشته باشد. مذهب به مثابه کنترل اجتماعی بر رفتارهای جوانان عمل می‌کند.

۲-۲. پژوهش‌های داخلی

دین‌داری در جامعه ایرانی به دلیل مذهب شیعه؛ نقش مهمی در احساس امنیت اجتماعی، پیشگیری از جرم و مبارزه با بزهکاری اجتماعی داشته است. در این باره پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است که مطابق بررسی از منابع علمی (نور مگز، مگ ایران، ایرانداک، علم نت)، اولین پژوهش را در سال ۱۳۸۷ قربان‌زاده سوار انجام داد و بعد از آن آمار تحقیق‌ها در این زمینه روند افزایشی داشته است. آخرین پژوهش در حوزه دین‌داری و امنیت به سال ۱۳۹۹ برمی‌گردد که ابراهیم‌پور و همکاران (۱۳۹۹) و رفیعی، مداحی و سیار خلیج (۱۳۹۹) انجام داده‌اند. بر این اساس پژوهش‌های نویسندگانی از جمله اکبری شهبابی و ابراهیم‌پور (۱۳۹۷)، سفیری، رجب‌لو و قلی‌زاده (۱۳۹۷)؛ شهیدی (۱۳۹۷)؛ عبدی زرین و همکاران (۱۳۹۷)؛

1. Salvatore and Rubin

جعفری و جعفری (۱۳۹۶)؛ طالبی و رضانی (۱۳۹۶)؛ سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)؛ شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)؛ پورسعدی، محمدپور و عباس‌زاده (۱۳۹۵)؛ جهانبخش گنجه، باقری‌نیا و جعفری (۱۳۹۵)؛ هاشمی‌زهی، میری و حافظ رضازاده (۱۳۹۵)؛ عبدالحمیدی و همکاران (۱۳۹۵)؛ افشانی، ذاکری‌هامانه و عسگری‌ندوشن (۱۳۹۴)؛ حاجی‌زاده میمندی، سعید و واصف بنگجه (۱۳۹۴)؛ فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)؛ منصوری، علوی و یادگارنژاد (۱۳۹۴)؛ اسدی و همکاران (۱۳۹۳)؛ امین بیدختی (۱۳۹۲)؛ شایگان (۱۳۹۲)؛ هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (۱۳۹۲)؛ امین بیدختی و شریفی (۱۳۹۱)؛ پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)؛ کردی و کوهساری (۱۳۹۰)؛ رستمی (۱۳۸۹) و قربان‌زاده سوار (۱۳۸۷) در قلمرو جغرافیایی؛ فرهنگ‌ها، مکان‌ها و در بازه زمانی متفاوت از هم به این موضوع پرداخته‌اند که نشان می‌دهد میزان دین‌داری نقش مستقیمی در افزایش احساس امنیت اجتماعی داشته است. با توجه به ماهیت پژوهش و مسئله اصلی تحقیق؛ مطالعات داخلی در بازه زمانی ۱۴۰۰-۱۳۸۷؛ در ادامه مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۲-۳. نقد و نوآوری پژوهش

درباره تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی، تحقیقات زیادی انجام گرفته و از جمله ۲۷ پژوهش معتبر در سایت نور مگز، پایگاه علمی ایران، ایرانداک و مگ ایران شناسایی شده‌اند. تمامی این تحقیقات دارای آثار ارزشمندی بوده و مهم‌ترین مشکل آن، فقدان اجماع درباره میزان تأثیر کلی تحقیقات انجام گرفته بر احساس امنیت اجتماعی است. فراتحلیل حاضر در پی پاسخ به همین کاستی است تا اندازه اثر کلی ۲۷ پژوهش، میزان تأثیر متغیرهای تعدیلگر (زمینه‌ای) بر احساس امنیت را برآورد کرده و راهکارهای لازم را ارائه کند.

۲-۴. نقش دین‌داری در احساس امنیت اجتماعی

فرهنگ حاکم بر جامعه و شاخص‌های آن، بنیان الگوهای موجود در یک سبک زندگی خاص را تشکیل می‌دهند، ولی روشن است که خود فرهنگ نیز از عوامل متعددی سرچشمه می‌گیرد که مهم‌ترین آن، دین و آموزه‌های دینی است. به همین دلیل است که بسیاری از محققان اجتماعی و دین‌پژوهان اذعان داشته‌اند که دین و سبک زندگی امنیت‌محور، دو مقوله‌ای هستند که ارتباط وثیقی میان آنها برقرار است. به بیانی دیگر، سبک زندگی هر فرد و جامعه متأثر از باورها (جهان‌بینی) و ارزش‌های حاکم بر آن فرد و جامعه است. به طوری که اگر جهان‌بینی مادی و ارزش‌های لذت‌گرایانه بر جامعه حاکم باشد، نوع خاصی از سبک زندگی شکل خواهد گرفت، همان‌طور که اگر جهان‌بینی الهی و ارزش‌های کمال‌گرایانه و سعادت‌محورانه در جامعه گسترده باشند، نوع دیگری از سبک زندگی متناسب با این ارزش‌ها و باورها توسعه خواهد یافت (شریفی، ۱۳۹۱؛ افشانی و عباس‌نژاد، ۱۳۹۸: ۳۰).

پیوند میان دین و سبک زندگی شکل‌دهنده سبک‌های زندگی دینی است که متناسب با شرایط هر جامعه‌ای شکل می‌گیرد و از سبک‌های مهم و اثرگذار در زیست فردی و اجتماعی جوامع گوناگون و شاکله اصلی نظم و امنیت اجتماعی است. آموزه‌های دین به‌عنوان ابزارهای جامع‌هدایت و راهبری بشر، در بسیاری موارد حاکم بر ارزش‌ها، باورها و هنجارهای لازم برای جهت‌دهی و الگو بخشی به رفتار و کنش انسانی در محیط جمعی است. از نگاه رابرتسون اسمیت^۱، دین را نباید وسیله‌ای برای تکریم و نجات ارواح تلقی کرد؛ بلکه باید آن را طریقه‌ای در صیانت و رفاه جامعه قلمداد کرد. وی مذهب را تنها یک ترس مبهم و فرزندهراس و وحشت نمی‌داند؛ بلکه آن را حافظ مقررات، نوامیس و نظم اخلاقی جامعه می‌داند و آنچه برای او مهم

1. Robertson Smith

است عملکردهای دین است و نه باورداشت‌ها. دین دو کارکرد تنظیم‌کنندگی (کنترل و سازمان‌دهی رفتارها) و برانگیزاننده (ترغیب‌کننده به نظم جمعی و هنجارهای اجتماعی) دارد. تنظیم‌کننده رفتار فردی برای خیر همگان یا برای گروه و برانگیزاننده احساس مشترک برای وحدت اجتماعی که از طریق مناسک مذهبی انجام می‌شود (همیلتون، ۱۳۷۷: ۱۷۰).

به‌زعم گیرتس^۱ دین مجموعه‌ای از نمادهاست. دین از طریق صورت‌بندی مفاهیمی درباره نظم کلی وجود، این کارها را انجام می‌دهد. به‌نظر او آدمیان به چنین مفاهیمی نیازمندند (یوسف‌زاده، ۱۳۸۸: ۹۴). آنها به این نیاز دارند که جهان را معنادار و سامان‌مند ببینند، آنها نمی‌توانند جهان را به‌عنوان یک مجموعه با هرج‌ومرج و بی‌نظم تحمل کنند. برگر^۲ نیز کارکردی معنابخش برای دین قائل بوده است. دین کوشش جسورانه‌ای است برای آنکه سراسر گیتی انسان معنادار شود و از این طریق بر بی‌هنجاری‌ها و ناملایمت‌هایی چون رنج، مرگ، شر و بی‌عدالتی فائق می‌آید (هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده، ۱۳۹۲: ۵۷).

کنت به‌عنوان بنیان‌گذار علم جامعه‌شناسی از نخستین افرادی بود که به نقش و جایگاه دین در اجتماع نظر داشت. وی به ضرورت و کارکرد انسجام‌بخشی دین که می‌تواند وفاق و اشتراک اخلاقی را در جامعه پدید آورد اذعان دارد که حتی در دوره اثباتی، بنیاد نظم اجتماعی از دین است (شجاعی‌زند، ۱۳۸۸). براساس نظر دورکیم^۳ دین در چهار کارکرد عمده به‌عنوان نیروهای اجتماعی انضباط‌بخش، انسجام‌بخش، حیات‌بخش و خوشبختی‌بخش طبقه‌بندی شده است (ویلیم، ۱۳۸۶: ۲۱). بر این اساس به باور دورکیم، دین نظام یکپارچه برای اعمال و عقاید به چیزهای مقدس است (کوزر، ۱۳۷۳: ۱۹۷).

---

1. Geertz

2. Berger

3. Durkheim

دین به عنوان یک پدیده سراسر جمعی وسیله‌ای است که انسان‌ها را به یکدیگر پیوند می‌دهد، در واقع چیزی جزء نیروی جمعی جامعه بر افراد نیست. دین نظام فکری است که افراد جامعه با آن خودشان را باز نمایی می‌کنند و روابط مهم و صمیمانه‌شان را با جامعه از این طریق بیان می‌کنند (علیزاده‌ا قدم و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱). بر این اساس دورکیم مذهب را مظهر همبستگی اجتماعی می‌داند که هیچ دین دروغینی وجود ندارد. وی دین را به مثابه حقیقتی می‌داند که کیفیتی مختص خود دارد؛ به این معنا که نمایش‌ها یا نمادهای دینی نه توهم محض هستند و نه جانشین پدیده‌های دیگر (مثل نیروهای طبیعی) می‌شوند، بلکه آنها در اذهان افراد وجود دارند تا از محرک‌های خودمداران ممانعت کنند و فرد را به طریقی تحت انضباط درآورند که بتواند به طور عینی به واقعیت بیرونی بپردازد. این نمایش‌های مشترک با توانایی‌شان در جهت دادن و مهار انگیزش شخصی، آن اموری هستند که وجود جامعه را ممکن می‌سازد (نوروزی و فولادی سپهر، ۱۳۸۸: ۱۴۳).

۵-۲. جمع‌بندی نظری

بررسی نتایج نظری و پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که با افزایش میزان دین‌داری و مؤلفه‌های آن احساس امنیت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. دین‌داری در جامعه، با کاهش انگیزه‌های فردگرایی، فرهنگ جمع‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، اتحاد و حساسیت جمعی و دفاع جمعی از کیان یک ملت و محیط را رقم می‌زند. مناسک دینی، با آفرینش نظام معنایی و آن جهانی، بقای بشری را دوام بخشیده و برای زندگی امن و زیست‌پذیر جمعی، نوع دوستی و تأمین امنیت جمعی را شکل می‌دهد. زنده بودن دین، برگزاری آیین‌های دینی و مراسم‌های مذهبی در سطح محلات و فرامحلی به جاری شدن حیات اجتماعی کمک می‌کند و با ایجاد شبکه‌های قوی (سرمایه اجتماعی

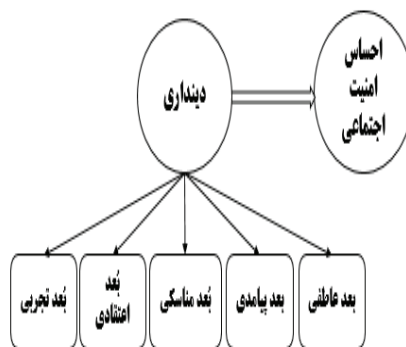
مذهبی)، چشم طبیعی نظارتگر بسترهای فردگرایی، جرم، بی‌نظمی و آشفتگی را نادیده می‌گیرد. در این میان، اجتماع دینی و جریان یافتن آن در میان شهروندان، ضمن کاهش اختلاف‌های اجتماعی به انسجام، تعاون و همبستگی گروهی در محیط منجر می‌شود. کارکردهای اصلی دین‌داری در احساس امنیت اجتماعی است، یعنی جهانی فارغ از تهدید، خطر، ترس و اضطراب که به میزان دین‌داری شهروندان وابسته است، هر اندازه شهروندان دین‌دارتر باشند، به همان اندازه احساس امنیت بیشتری می‌کنند. جامعه دینی و افزایش گروه‌های برگزارکننده مناسک دینی در جامعه باعث می‌شود هرگونه تخلف، بزهکاری و رفتاری خلاف هنجارهای مدنی، برچسب و انگ منفی بخورند و این شرایط به فرسایش هویت فرد منجر می‌شود. این داغ‌ننگ ناشی از طرد شدن و خروج از شبکه‌های اجتماعی، از افزایش خرده‌فرهنگ‌های بی‌نظم‌کننده جلوگیری می‌کند چراکه مجرمان جامعه از محیط امن و دارای اتحاد اجتماعی، دوری می‌کنند.

دین‌داری، به حفظ جمع‌بودگی و پیوند اجتماعی گروه‌ها با یکدیگر و ترمیم پیوندهای ضعیف افراد و دعوت به مشارکت آنها به شبکه‌های اجتماعی مذهبی، محیطی سالم و فرد را نسبت به نظم، امنیت، رعایت اخلاق و مدنیت ترغیب می‌کند و ضمن کاهش انزوای اجتماعی فرد و دعوت آن به جمع و گروه‌های شبکه‌ای، آنها را به عرصه عمومی می‌کشاند و وظیفه، تکلیف، مسئولیت اجتماعی در سایه دین‌داری تقویت می‌شود. دین با برانگیختن وجدان جمعی، پویایی جامعه را در مبارزه با گروه‌های خطرناک و غیراخلاقی حساس می‌کند و از شکل گرفتن جامعه بی‌سازمان ممانعت می‌کند. فضا و میدان اجتماعی دینی که در آن، نوع‌دوستی به دلیل مجاورت، نزدیکی، احساس عاطفه و پیوندهای معنوی پررنگ‌تر شده نوعی تعصب اجتماعی به محیط و امنیت به‌بار می‌آورد. کارکرد مثبت دین‌داری در امنیت اجتماعی، از طریق

پیوستن ساکنان به اجتماع و حضور در شبکه‌های مذهبی و محلی است. سرمایه اجتماعی که در مناسک دینی نمایان می‌شود، با کاهش فردیت، پیوندهای عاطفی-اخلاقی با دیگران پدیدار می‌شود که در عنصر امنیت مشترک‌المنافع هستند. روح انسجام، سرمایه اجتماعی، احساس تعلق و تشکیل گروه‌های مرجع مثبت، به مقاصد اخلاقی-امنیتی جامعه کمک می‌کند.

۲-۶. مدل نظری پژوهش

شکل ۱. مدل نظری تحقیق

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۲. روش پژوهش

روش انجام تحقیق از نوع فراتحلیل کمی است که محقق با استفاده از مرور ادبیات و تحقیقات صورت گرفته در بازه زمانی ۱۳۸۷ الی ۱۴۰۰، با محوریت دین‌داری و احساس امنیت، با سرچ کلیدواژه «دین و امنیت، عوامل مؤثر بر احساس امنیت، دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی» تعداد ۳۴ پژوهش را شناسایی و بعد

از غربالگری و تفکیک پژوهش‌های دین‌داری و احساس امنیت، ۲۷ پژوهش به‌عنوان حجم نمونه در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۷ الی ۱۴۰۰ قرار گرفتند. این تعداد پژوهش به روش عمدی - غیراحتمالی بعد از ارزیابی روشی، اعتبار پژوهش، مواردی از جمله حجم نمونه، روش پژوهش، ضرایب همبستگی، سطح معناداری، سال پژوهش، نویسندگان و سایر متغیرهای توصیفی دسته‌بندی و وارد فاز تحلیل‌شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل با فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است. برای تشخیص همگنی یا ناهمگنی تحقیقات فوق، از نمودار کیفی، آزمون Q استفاده‌شده و بعد از اثبات فرض ناهمگونی بین مطالعات از متغیر تعدیلگر (زمینه‌ای) برای سنجش میزان اثر آن بر احساس امنیت اجتماعی استفاده شده است.

جدول ۱. خلاصه پیشینه پژوهش (فراتحلیل)

نویسنده	حجم نمونه	شیوه نمونه‌گیری	استان	هویت قومی	جامعه آماری
ابراهیم‌پور و همکاران (۱۳۹۹)	۳۸۴	خوشه‌ای	آذربایجان شرقی	آذری	شهروندان
رفیعی، مداحی و سیار خلج (۱۳۹۹)	۳۸۴	خوشه‌ای	سیستان و بلوچستان	بلوچ	شهروندان
اکبری شهابی و ابراهیم‌پور (۱۳۹۷)	۳۸۰	تصادفی ساده	آذربایجان شرقی	آذری	دانشجویان
سفیری، رجب‌لو و قلیزاده (۱۳۹۷)	۳۷۶	تصادفی ساده	آذربایجان شرقی	فارس	دانشجویان
شهیدی (۱۳۹۷)	۳۷۶	تصادفی ساده	استان مرکزی	فارس	دانشجویان
عبدی زرین، فقیهی و ضمیری (۱۳۹۷)	۵۵۶	خوشه‌ای	قم	فارس	دانشجویان
جعفری و جعفری (۱۳۹۶)	۳۸۴	تصادفی ساده	لرستان	لر	دانشجویان
طالبی و رمضانی (۱۳۹۶)	۵۰۶	تصادفی ساده	اصفهان	فارس	شهروندان
سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)	۶۴	تصادفی ساده	ایلام	بلوچ	دانشجویان

جامعه آماری	هویت قومی	استان	شیوه نمونه‌گیری	حجم نمونه	نویسنده
شهروندان	فارس	اصفهان	تصادفی ساده	۳۸۴	شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)
دانشجویان	آذری	آذربایجان شرقی	تصادفی ساده	۳۷۷	پورسعدی، محمدپور و عباس‌زاده (۱۳۹۵)
دانشجویان	فارس	تهران	تصادفی ساده	۳۶۸	جهانبخش گنجه، باقری‌نیا و جعفری (۱۳۹۵)
جوانان	لر	چهارمحال بختیاری	تصادفی ساده	۱۰۰	هاشمی‌زهی، میری و حافظ رضازاده (۱۳۹۵)
شهروندان	فارس	تهران	تصادفی ساده	۶۰۰	عبدالحمیدی و همکاران (۱۳۹۵)
شهروندان	فارس	یزد	خوشه‌ای	۲۴۶	افشانی، ذاکری‌هامانه و عسگری ندوشن (۱۳۹۴)
شهروندان	فارس	کرمان	خوشه‌ای	۳۸۵	حاجی‌زاده میمندی، سعید و واصف ینگجه (۱۳۹۴)
شهروندان	کرد	کرمانشاه	خوشه‌ای	۳۸۴	فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)
شهروندان	فارس	کرمان	تصادفی ساده	۳۸۴	منصوری، علوی و یادگارنژاد (۱۳۹۴)
دانشجویان	فارس	آشتیان	تصادفی ساده	۳۳۴	اسدی و همکاران (۱۳۹۳)
دانشجویان	فارس	سمنان	طبقه تصادفی	۳۳۴	امین بیدختی (۱۳۹۲)
دانشجویان	فارس	تهران	خوشه‌ای	۴۰۰	شایگان (۱۳۹۲)
دانش آموزان	فارس	مازندران	تصادفی ساده	۴۰۰	هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (۱۳۹۲)
دانشجویان	فارس	سمنان	طبقه تصادفی	۳۳۴	امین بیدختی و شریفی (۱۳۹۱)
شهروندان	لر	لرستان	تصادفی ساده	۴۰۰	پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)
شهروندان	فارس	گلستان	تصادفی ساده	۳۰۰	کردی و کوهساری (۱۳۹۰)
دانش آموزان	فارس	تهران	خوشه‌ای	۴۰۰	رستمی (۱۳۸۹)
دانشجویان	فارس	قم	تصادفی ساده	۳۰۰	قربانزاده سوار (۱۳۸۷)

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۴. یافته‌های پژوهش

- ۶۲ درصد (۱۷ مورد) از پژوهش به روش تصادفی؛ ۳۰ درصد (۸ مورد) خوشه‌ای و ۸ درصد (۲ مورد) طبقه‌ای صورت گرفته است.
- جامعه آماری ۴۱ درصد (۱۱ مورد) از پژوهش را شهروندان؛ ۴۸ درصد (۱۳ مورد) دانشجویان؛ ۸ درصد (۲ مورد) دانش‌آموزان و ۳ درصد (۱ مورد) را جوانان تشکیل می‌دهند.
- به لحاظ گروه قومی؛ ۱۱ درصد (۳ مورد) از پژوهش را قوم آذری و لر؛ ۶۷ درصد (۱۸ مورد) فارس؛ ۸ درصد (۲ مورد) قوم بلوچ و ۳ درصد (۱ مورد) را قوم کرد تشکیل داده است.
- به لحاظ سطح توسعه استان‌ها؛ ۲۶ درصد (۷ مورد) از پژوهش در استان توسعه‌یافته؛ ۶۳ درصد (۱۷ مورد) در مناطق در حال توسعه و ۱۱ درصد (۳ مورد) در مناطق کم‌توسعه اجرا شده است.
- در این قسمت، به اندازه اثر تک‌تک مطالعات، اثر نهایی پژوهش، همگنی / ناهمگنی تحقیق و متغیرهای تعدیلگر اشاره شده است.

جدول ۲. اندازه اثر پژوهش

گزارش آماری					نویسندگان و سال
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰/۰۰۰	۴/۹۸۱	۰/۱۰۲	۰/۰۹۹	۰/۲۳۴	ابراهیم‌پور و همکاران (۱۳۹۹)
۰/۰۰۲	۳/۰۳۰	۰/۲۵۰	۰/۰۵۵	۰/۱۵۴	رفیعی، مداحی و سیار خلیج (۱۳۹۹)
۰/۰۰۲	۳/۰۵۰	۰/۲۵۱	۰/۰۵۶	۰/۱۵۵	اکبری شهبابی و ابراهیم‌پور (۱۳۹۷)
۰/۰۰۰	۶/۷۸۷	۰/۴۲۸	۰/۲۴۷	۰/۳۴۱	سفیری، رجب‌لو و قلیزاده (۱۳۹۷)
۰/۰۰۰	۶/۳۸۷	۰/۳۹۶	۰/۲۱۹	۰/۳۱۰	شهیدی (۱۳۹۷)
۰/۰۰۰	۴/۰۵۸	۰/۳۰۰	۰/۱۰۸	۰/۲۰۶	عبدی زرین، فقیهی و ضمیری (۱۳۹۷)

گزارش آماری					نویسندگان و سال
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰/۰۰۰	۶/۷۶۵	۰/۳۵۵	۰/۲۰۲	۰/۲۸۰	جعفری و جعفری (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۸/۰۶۱	۰/۴۷۳	۰/۳۰۳	۰/۳۹۱	طالبی و رضانی (۱۳۹۶)
۰/۰۰۰	۱۳/۴۸۹	۰/۶۹۱	۰/۵۶۱	۰/۶۳۰	سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)
۰/۰۰۰	۱۰/۳۷۵	۰/۴۶۷	۰/۳۳۲	۰/۴۰۲	شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)
۰/۰۰۰	۵/۹۵۲	۰/۳۶۵	۰/۱۹۱	۰/۲۸۰	پورسعدی، محمدپور و عباسزاده (۱۳۹۵)
۰/۰۰۰	۱۰/۰۳۱	۰/۵۴۷	۰/۳۹۱	۰/۴۷۳	جهانبخش گنجه، باقری‌نیا و جعفری (۱۳۹۵)
۰/۰۰۰	۲۲/۷۴۵	۰/۷۶۶	۰/۶۹۱	۰/۷۳۱	عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)
۰/۰۰۰	۹/۶۰۱	۰/۱۴۳	۰/۰۱۸	۰/۲۸۷	هاشمی‌زهی، میری و حافظ رضازاده (۱۳۹۵)
۰/۰۰۰	۷/۸۳۲	۰/۴۵۵	۰/۲۸۶	۰/۳۷۴	افشانی‌ذاکری‌هامانه و عسگری‌ندوشن (۱۳۹۴)
۰/۰۰۰	۶/۹۱۲	۰/۴۲۶	۰/۲۴۸	۰/۳۴۰	حاجی‌زاده میمندی، سعید و واصف ینگجه (۱۳۹۴)
۰/۰۰۱	۳/۴۷۹	۰/۲۷۴	۰/۰۷۸	۰/۱۷۸	فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)
۰/۰۰۰	۹/۴۳۴	۰/۵۳۰	۰/۳۶۹	۰/۴۵۳	منصوری، علوی و یادگارنژاد (۱۳۹۴)
۰/۰۰۰	۶/۹۱۲	۰/۴۲۶	۰/۲۴۸	۰/۳۴۰	اسدی و همکاران (۱۳۹۳)
۰/۰۰۰	۸/۹۷۷	۰/۵۰۸	۰/۳۴۵	۰/۴۳۰	هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۵/۴۳۲	۰/۳۸۵	۰/۱۸۹	۰/۲۹۰	شایگان (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۹/۴۷۱	۰/۵۸۰	۰/۲۳۶	۰/۲۱۷	امین بیدختی (۱۳۹۲)
۰/۰۰۰	۱۰/۴۴۶	۰/۵۵۳	۰/۴۰۲	۰/۴۸۱	بیدختی و شریفی (۱۳۹۱)
۰/۰۰۰	۷/۵۳۲	۰/۴۴۳	۰/۲۷۳	۰/۳۶۱	پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)
۰/۰۰۰	۴/۳۸۳	۰/۳۸۶	۰/۱۵۴	۰/۲۷۴	کردی و کوهساری (۱۳۹۰)
۰/۰۰۰	۷/۱۱۲	۰/۲۹۸	۰/۱۰۰	۰/۱۲۶	رستمی (۱۳۸۹)
۰/۰۰۰	۱۰/۶۸۹	۰/۵۱۴	۰/۲۱۳	۰/۱۸۸	قربان‌زاده سوار (۱۳۸۷)

مأخذ: همان.

نتایج فوق نشان می‌دهد دین‌داری در پژوهش عبدالحمیدی و همکاران (۱۳۹۵) با مقدار ۰/۷۳ و جهانبخش گنجه، باقری‌نیا و جعفری (۱۳۹۵) با مقدار ۰/۴۷ بیشترین تأثیر و در پژوهش رفیعی، مداحی و سیار خلیج (۱۳۹۹) و اکبری شهابی و ابراهیم‌پور (۱۳۹۷) با مقدار ۰/۱۵ و فتاحی و همکاران (۱۳۹۴) با مقدار ۰/۱۷ کمترین تأثیر را بر احساس امنیت در بین تمامی تحقیقات داشته است.

۴-۱. تأثیر مؤلفه‌های دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی

جدول ۳. اثر کل مؤلفه‌های دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی

گزارش آماری					مؤلفه دین‌داری
sig	Z	upper	lower	Effect size	
۰/۰۰۰	۴/۳۵۱	۰/۳۷۷	۰/۱۰۰	۰/۳۰۱	بعد اعتقادی
۰/۰۰۰	۹/۴۰۱	۰/۵۶۰	۰/۲۰۲	۰/۱۸۹	بعد مناسکی
۰/۰۰۰	۱۱/۷۰۲	۰/۷۲۲	۰/۳۴۶	۰/۳۷۲	بعد عاطفی
۰/۰۰۰	۳/۲۲۱	۰/۲۸۹	۰/۱۶۱	۰/۱۹۲	بعد پیامدی
۰/۰۰۰	۵/۱۱۰	۰/۲۰۱	۰/۱۸۷	۰/۳۶۱	بعد تجربی
۰/۰۰۰	۸/۸۶۶	۰/۴۴۲	۰/۲۹۴	۰/۳۷۰	اثر کلی

مأخذ: همان.

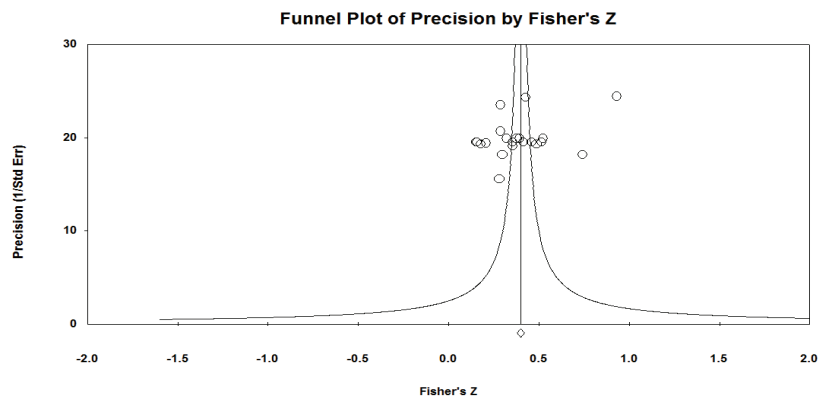
نتایج تأثیر مؤلفه‌های دین‌داری در پنج بعد فوق نشان می‌دهد که مؤلفه بعد عاطفی با مقدار ۰/۳۷ و بعد تجربی با مقدار ۰/۳۶۱ بیشترین؛ بعد مناسکی با مقدار ۰/۱۸۹ و بعد پیامدی با مقدار ۰/۱۹۲ کمترین تأثیر را بر احساس امنیت شهروندان داشته و در این میان بعد اعتقادی با مقدار ۰/۳۰ تقریباً تأثیر متوسطی در مقایسه با سایر مؤلفه‌های دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی شهروندان داشته است. نتایج فوق نشان می‌دهد که در مجموع ۲۷ پژوهش توانسته‌اند ۰/۳۸ و ۰/۳۷ از واریانس

احساس امنیت اجتماعی را تبیین کنند، به اندازه یک میزان تغییر در میزان دین‌داری، ۳ دهم تغییرات در احساس امنیت رخ می‌دهد و با افزایش میزان دین‌داری، متغیر احساس امنیت اجتماعی به همین مقدار نیز افزایش می‌یابد.

۲-۴. نمودار کیفی (بررسی میزان همگنی و ناهمگنی پژوهش)

در رگرسیون اگر مقدار فیشر و نحوه پراکندگی اطراف خط نشان می‌دهد که مطالعات تا چه اندازه همگن هستند، مطابق پراکندگی نقاط اطراف خط شیب، مطالعات فوق همگن نیستند. به دلیل تفاوت‌های جغرافیایی، زمان پژوهش نویسندگان یا نوع جامعه آماری مورد تحقیق، اختلاف و واریانس وجود دارد. در این نمودار، در صورت عدم سوگیری انتشار، مطالعات انجام شده به صورت متقارن در اطراف اندازه اثر ترکیبی توزیع می‌شوند.

نمودار ۱. رگرسیون برای میزان همگنی و ناهمگنی پژوهش

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۳-۴. آزمون Q

در صورت همگنی مطالعات، از اندازه ثابت استفاده می‌شود و نتایج حاصل از تصادفی در شرایط ناهمگنی، قابلیت تعمیم بیشتری نسبت به مدل ثابت دارد. آزمون برای همگنی و ناهمگنی مطالعات به کار می‌رود. دو فرض اساسی مطرح می‌کند:

فرض صفر: بین مطالعات تحت بررسی تفاوت معناداری وجود ندارد.

فرض خلاف: بین مطالعات تحت بررسی تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۴. آزمون Q

وضعیت همگنی مطالعات			
Q-value	df	p-value	i-squared
۳۲۳/۴۴۷	۲۶	۰/۰۰۰	۹۳/۸۱۷

مأخذ: همان.

با توجه به نتایج مدل می‌توان با اطمینان ۹۹ درصد گفت که فرض صفر مبتنی بر همگن بودن مطالعات رد شده و فرض ناهمگونی (عدم همگنی) پژوهش‌ها تأیید شده است. معنادار بودن $Q=۳۲۴$ نشان از وجود ناهمگنی است. مقدار مجذور i دارای مقداری بین ۱۰۰-۰ است و ناهمگنی را به صورت درصدی نشان می‌دهد. هرچه به ۱۰۰ نزدیک‌تر، نشان‌دهنده ناهمگنی بیشتر اندازه‌های اثر پژوهش اولیه است. مقدار ۹۳/۸۱ مؤید تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی بین پژوهش مربوط است. بر این مبنا باید از اثر تصادفی برای تحلیل استفاده کرد.

۴-۴. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب قومیت پژوهش‌ها

جدول ۵. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب قومیت پژوهش‌ها

تصادفی			هویت قومی
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۸/۴۶۲	۰/۴۵۱	فارس
۰/۰۰۰	۶/۱۰۰	۰/۱۷۹	آذری
۰/۰۰۰	۶/۹۱۲	۰/۳۴۰	کرد
۰/۰۰۱	۳/۳۹۵	۰/۲۱۹	بلوچ
۰/۰۰۰	۵/۳۷۳	۰/۳۳۹	لر
۰/۰۰۰	۱۴/۶۵۵	۰/۲۶۹	اثر کل

مأخذ: همان.

با توجه به نتایج در تأثیر دین‌داری بر احساس امنیت، هویت قومی تأثیر معناداری داشته است، در این میان هویت قومی فارس با ۰/۴۵ بیشترین و هویت قومی آذری با مقدار ۰/۱۷ کمترین تأثیر را به‌عنوان میانجی بر احساس امنیت داشته است. به ترتیب میزان تأثیر هویت قومی کرد برابر با ۰/۳۴؛ لر برابر با ۰/۳۳ و قوم بلوچ برابر با ۰/۲۱ بوده است.

۴-۵. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب جنسیت پژوهش‌ها

جدول ۶. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب جنسیت پژوهش‌ها

تصادفی			جنسیت
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۳/۸۷۳	۰/۴۰۰	زن
۱۰/۰۰	۵/۹۹۱	۰/۳۸۱	مرد
۰/۰۰۰	۶/۴۸۱	۰/۳۵۵	اثر کل

مأخذ: همان.

همان‌طور که در جدول آمده است بین جنسیت و احساس امنیت اجتماعی، رابطه معناداری وجود دارد و مقدار اثر کلی آن برابر با ۳۵ درصد است. در این میان، میزان دین‌داری زنان (۰/۴۰) بیشتر از مردان (۰/۳۸) است.

۴-۶. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب جامعه آماری پژوهش‌ها

جدول ۷. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب جامعه آماری پژوهش‌ها

تصادفی			گروه مورد بررسی
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۹/۲۳۱	۰/۳۷۸	شهروندان
۰/۰۰۰	۷/۵۵۸	۰/۲۶۸	دانشجویان
۰/۰۰۰	۳/۴۰۱	۰/۲۴۱	دانش آموزان
۰/۰۰۰	۱۰/۳۳۲	۰/۲۲۶	اثر کل

مأخذ: همان.

جامعه آماری مورد بررسی نشان می‌دهد شهروندان با ۰/۳۷ بیشترین و دانش‌آموزان با ۰/۲۴ کمترین تأثیر را به‌عنوان متغیر میانجی بر احساس امنیت داشته‌اند.

۴-۷. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب سطح توسعه استان‌های جامعه آماری پژوهش‌ها

جدول ۸. تفاوت احساس امنیت اجتماعی بر حسب سطح توسعه استان‌های

تصادفی			استان
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰/۰۰۰	۱۶/۹۲۴	۰/۲۶۷	توسعه‌یافته
۰/۰۰۰	۱۰/۴۸۶	۰/۳۸۰	در حال توسعه
۰/۰۰۰	۲۵/۱۸۷	۰/۴۴۳	کم توسعه
۰/۰۰۰	۷۰/۶۶۳	۰/۳۸۹	اثر کل

مأخذ: همان.

یافته‌ها نشان می‌دهد تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت از طریق سطح توسعه استان‌های مورد بررسی معنادار بوده و مقدار آن برابر با ۰/۳۸۹ است. بر این اساس میزان دین‌داری در استان‌های کم‌توسعه با ۰/۴۴ و در حال توسعه با ۰/۳۸۰ بیشترین تأثیر و در استان‌های توسعه‌یافته با ۰/۲۶۷ کمترین تأثیر را بر احساس امنیت اجتماعی به‌عنوان متغیر میانجی داشته است.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

احساس امنیت اجتماعی، از اساسی‌ترین و نیازهای پایه‌ای جامعه انسانی محسوب می‌شود که در کنش متقابل، میان افراد تولید و توسعه می‌یابد. پایه اصلی این امنیت

جمعی؛ داشتن تعلق جمعی و عنصر کنترل‌کننده‌ای است که در قالب سرمایه جمعی بازتعریف می‌شود. دین‌داری از مهم‌ترین ابزار و روش کنترل اجتماعی غیررسمی در جامعه است که کارکرد اجتماعی آن تأمین امنیت اجتماعی و مبارزه با بی‌نظمی محیطی است. دین‌داری، نقش مهمی در زندگی جمعی افراد ایفا کرده و نظم اجتماعی را سامان‌دهی می‌کند و از طریق سازوکارهای سرمایه اجتماعی (پیوند اجتماعی، انسجام، تعلق اجتماعی و اعتماد اجتماعی) به سلامت اجتماعی (کاهش بزهکاری، پیشگیری از جرائم خشن، کاهش ناامنی و ...) کمک می‌کند. در اصل از کارکردهای اجتماعی میزان دین‌داری، کاهش هزینه‌های اجتماعی در سالم‌سازی محیطی از طریق پیوندهای اجتماعی و استحکام مناسبات اجتماعی است.

این پژوهش، ۲۷ سند پژوهشی را درباره اهمیت میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۷ الی ۱۴۰۰ به روش پیمایشی (کمی) مورد مطالعه قرار داده است که درنهایت با انجام فراتحلیل می‌توان گفت بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی رابطه معناداری وجود داشته و اثر کلی آن برابر با ۰/۳۷ است. به این معنا که با تقویت میزان دین‌داری در جامعه؛ احساس امنیت اجتماعی افزایش می‌یابد. همچنین دین‌داری با ایجاد احساس مسئولیت اجتماعی و داشتن تعهد در قبال محیط زندگی، سلامت محیطی، دفاع از حریم هم‌نوعان خود؛ نقش بازدارنده، پیشگیرانه و کنترل‌کننده را در برابر بزهکاری و رفتارهای مجرمانه دارد. دین‌داری در جامعه با تولید سرمایه اجتماعی مذهبی؛ ساکنان محیطی را در یک شبکه پیوند می‌دهد و برای جامعه مطلوب، سالم و بهنجار ترغیب می‌کند. نوعی احساس وظیفه و تعهد برای حفظ آرامش جمعی است. درحقیقت نوعی از پیمان جمعی را شکل می‌دهد که اعضای شبکه مذهبی به‌دلیل باور و اعتقاد به رسالت دینی؛ در برابر بزهکاری و ناامنی اجتماعی واکنش نشان می‌دهند و دفاع جمعی را از محیط امری حیاتی تلقی می‌کنند.

میزان دین‌داری به‌عنوان مهم‌ترین ابزار در تقویت احساس امنیت و مقابله با عوامل ناامن‌کننده جامعه در بین تمامی اقوام ایرانی، مورد توجه است. پایبندی جامعه سوای گروه قومی، ساختار جغرافیایی و زبان قومی به دین اسلام و مناسک آن از جمله مشارکت در پیاده‌روی اربعین حسینی، تاسوعا - عاشورا، شب‌های قدر و سایر مناسبت‌های مذهبی، رفتارهای پرخطر را کاهش می‌دهد و با ایجاد حس کنترلی (شرم و حیا) و همچنین حساسیت جامعه به امور محیطی، به تقویت نظم امنیت اجتماعی کمک می‌کند. دین‌داری و انجام مناسک دینی و حضور در اجتماعات مذهبی (سرمایه اجتماعی مذهبی)، با ایجاد شرم و حیا، رفتارهای غیراخلاقی را کاهش می‌دهد. این نتایج با یافته‌های مطالعاتی بکر و اسمیت (۲۰۱۰)، کارولین و همکاران (۲۰۰۹)، اسمیت (۲۰۲۲)، لنگیت (۲۰۲۲)؛ سالواتر و روبین (۲۰۱۸)؛ اکبری شهبابی و ابراهیم‌پور (۱۳۹۷)؛ سفیری، رجب‌لو و قلیزاده (۱۳۹۷)؛ شهیدی (۱۳۹۷)؛ عبدی زرین، فقیهی و ضمیری (۱۳۹۷)؛ جعفری و جعفری (۱۳۹۶)؛ طالبی و رضانی (۱۳۹۶)؛ سلطانی و سلطانی (۱۳۹۵)؛ شاطریان و همکاران (۱۳۹۵)؛ پورسعدی، محمدپور و عباس‌زاده (۱۳۹۵)؛ جهانبخش گنجه، باقری‌نیا و جعفری (۱۳۹۵)؛ هاشمی‌زهی، میری و حافظ رضازاده (۱۳۹۵)؛ عبدالمحمدی و همکاران (۱۳۹۵)؛ افشانی، ذاکری هامانه و عسگری ندوشن (۱۳۹۴)؛ حاجی‌زاده میمندی، سعید و واصف ینگجه (۱۳۹۴)؛ فتاحی و همکاران (۱۳۹۴)؛ منصوری، علوی و یادگارنژاد (۱۳۹۴)؛ اسدی و همکاران (۱۳۹۳)؛ امین بیدختی (۱۳۹۲)؛ شایگان (۱۳۹۲)؛ هاشمیان‌فر، دهقانی و اکبرزاده (۱۳۹۲)؛ امین بیدختی و شریفی (۱۳۹۱)؛ پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)؛ کردی و کوهساری (۱۳۹۰)؛ رستمی (۱۳۸۹)؛ قربانزاده سوار (۱۳۸۷) همسو بوده و آنها را تأیید می‌کند.

با توجه به اینکه ۲۷ پژوهش را محققان در زمان، مکان، جامعه آماری و قومیت

و استان متفاوت انجام داده‌اند دارای سوگیری انتشار و ناهمگنی است، برای بررسی وجود ناهمگنی از آزمون Q و نمودار کیفی استفاده شده و مقدار ($i\text{-squared}=93/817$)؛ ($p\text{-value}=0/000$) و ($Q\text{-value}=323/447$) نشان‌دهنده ناهمگنی بین تحقیقات است. برای این منظور باید از متغیرهای تعدیلگر و میانجی بین میزان دین‌داری و احساس امنیت استفاده کرد. جهت بررسی تعدیلگر، متغیر هویت قومی، جامعه آماری و سطح توسعه استان وارد فرایند تحلیل شدند. نتایج نشان می‌دهد که هویت قومی به‌عنوان میانجی تأثیر معناداری بر احساس امنیت اجتماعی داشته است، در این میان هویت قومی فارس با مقدار $0/45$ بیشترین و هویت قومی آذری با $0/17$ کمترین تأثیر را به‌عنوان متغیر میانجی بر احساس امنیت داشته است. از بین جامعه آماری مورد بررسی، شهروندان با $0/37$ بیشترین و دانش‌آموزان با $0/24$ کمترین تأثیر را به‌عنوان متغیر میانجی بر احساس امنیت داشته‌اند.

نتایج نشان می‌دهد تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت از طریق سطح توسعه استان‌های مورد بررسی معنادار بوده و مقدار آن برابر با $0/38$ است. بر این اساس دین‌داری در استان‌های کم‌توسعه با $0/44$ و در حال توسعه با $0/38$ بیشترین تأثیر و در استان‌های توسعه‌یافته با $0/26$ کمترین تأثیر را از احساس امنیت به‌عنوان متغیر میانجی داشته است. هرچه سطح استان‌های مورد بررسی از کم‌توسعه به سمت در حال توسعه و توسعه‌یافته حرکت می‌کند، نقش دین‌داری در احساس امنیت نیز کاهش می‌یابد، می‌توان نتیجه گرفت که در استان‌های سنتی از جمله کم‌توسعه و در حال توسعه، دین‌داری به‌عنوان حلقه پیوندی بین گروه‌های مذهبی، شهروندان و آفریننده سرمایه اجتماعی، تأثیر زیادی در تأمین امنیت اجتماعی داشته و این وضعیت در استان‌های توسعه‌یافته به دلیل فردگرایی، مدرنیته، سبک زندگی مدرن و ناهمگونی اجتماعی برعکس بوده و نقش دین‌داری در این استان‌ها کاهش یافته است.

منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم.
۲. آرون، ریمون (۱۳۸۸). *مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی*، ترجمه پرهام باقر، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
۳. ابراهیم‌پور، داوود، اصحاب حبیب‌زاده و زینب خاله اوغلی چرندابی (۱۳۹۹). «مطالعه عوامل اجتماعی مرتبط با احساس امنیت اجتماعی در میان حاشیه‌نشینان و غیرحاشیه‌نشینان شهر تبریز»، فصلنامه *مطالعات امنیت اجتماعی*، ش ۶۴.
۴. ابراهیم‌زاده آملی، عبدالله (۱۳۸۴). «آثار دین‌داری در زندگی فردی و اجتماعی»، *مجله مربیان*، سال پنجم، ش ۱۷.
۵. احمدی، علی (۱۳۸۵). *امنیت و احساس امنیت*، تهران، انتشارات آشنایی.
۶. اسدی داوودآبادی، محمدحسین، علی احمدی، ملیحه خسروبیگی و سمیه کرم‌آشتیانی (۱۳۹۳). «بررسی رابطه بین دین‌داری و نگرش نسبت به امنیت اجتماعی (مطالعه موردی دانشگاه آزاد آشتیان در سال ۱۳۹۲)»، *فصلنامه دانش انتظامی مرکزی*، سال چهارم، ش ۱.
۷. افشانی، سیدعلیرضا و حسین عباس‌نژاد (۱۳۹۸). «دین‌داری و انزوای اجتماعی شهروندان شهر مشهد»، *مطالعات فرهنگی-اجتماعی خراسان*، ش ۲۳۱۸۵، ۱۴(۲).
۸. افشانی، سیدعلیرضا و زینب جعفری (۱۳۹۵). «رابطه دین‌داری و امید به آینده در بین دانشجویان دانشگاه یزد»، *فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، سال ششم، ش ۱۹.
۹. افشانی، سیدعلیرضا، راضیه ذاکری همامانه و عباس عسگری ندوشن (۱۳۹۴). «نقش دین‌داری در تبیین میزان احساس امنیت اجتماعی شهروندان یزدی»، *مجله مطالعه اجتماعی ایران*، دوره ۹، ش ۱.
۱۰. اکبری شهبابی، ثریا و داوود ابراهیم‌پور (۱۳۹۷). «رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز»، *مجله مطالعات جامعه‌شناسی*، سال دهم، ش ۳۹.
۱۱. امین بیدختی، علی‌اکبر و نوید شریفی (۱۳۹۱). «بررسی نقش مداخله‌گرایانه سازه سرمایه اجتماعی در

مطالعه تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی ... _____ ۵۰۵

- رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی»، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، ش ۳.
۱۲. امین بیدختی، علی‌اکبر (۱۳۹۲). «دین‌داری و سرمایه اجتماعی حامی امنیت اجتماعی»، مطالعات امنیت اجتماعی، دوره ۴، ش ۳۳.
۱۳. باقری، علیرضا و مطهره مهدوی (۱۳۹۷). «تأثیر خود پنداره دینی بر احساس امنیت و رفتار شهروندی در شهرستان ساری»، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، سال سیزدهم، ش ۴۷.
۱۴. بوزان، باری (۱۳۷۸). مردم، دولت‌ها و هراس‌ها، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۵. بیات، بهرام (۱۳۸۷). «تبیین جامعه‌شناختی احساس امنیت در بین شهروندان تهرانی»، نامه علوم اجتماعی، ش ۳۵.
۱۶. _____ (۱۳۸۸). جامعه‌شناسی احساس امنیت، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۱۷. پوراحمد، احمد، محمود عیوضلو، محبوبه حامد، داوود عیوضلو و فرشته رضایی (۱۳۹۱). «بررسی رابطه دین‌داری و احساس امنیت در فضاهاى شهری و روستایی»، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال اول، ش ۱.
۱۸. پورسعدی، پروین، ابراهیم محمدپور و محمد عباس‌زاده (۱۳۹۵). «مطالعه تأثیر عملکرد پلیس و دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد تبریز)»، دانش انتظامی آذربایجان شرقی، سال ششم، ش ۴ (پیاپی ۲۳).
۱۹. توسلی، غلامعباس (۱۳۸۹). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، سمت.
۲۰. جعفری، سلیمان و افسانه جعفری (۱۳۹۶). «بررسی نقش اعتقادات دینی بر امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: زنان شهر کرمان)»، فصلنامه دانش انتظامی، سال ششم، ش ۱۳.
۲۱. جهانبخش گنجه، صادق، محسن باقری‌نیا و نیما جعفری (۱۳۹۵). «بررسی نقش اعتماد اجتماعی و دین‌داری در پیش‌بینی احساس امنیت»، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال نهم، ش ۴.

۲۲. حاجی‌زاده میمندی، مسعود، زهرا سعید و وحید واصف ینگجه (۱۳۹۴). «بررسی رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت شهروندان کرمان»، فصلنامه دانش انتظامی کرمان، سال ششم، ش ۱۴.
۲۳. حسینی، محمدباقر (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دختر راهنمایی ناحیه یک شهر شهرکرد)»، کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد در قرن ۲۱.
۲۴. حسینی دشتی، سیدمصطفی (۱۳۹۷). معارف و معاریف دایره المعارف جامعه اسلامی، تهران، انتشارات سپیدموی اندیشه.
۲۵. خسروشاهی، لیلا، مهرداد نوابخش، ابراهیم متقی و نوروز هاشم‌زهی (۱۳۹۸). «طراحی مدل تبیین عوامل فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهر کرمان»، مطالعات میان‌فرهنگی، سال چهاردهم، ش ۴۰.
۲۶. دلاور، علی (۱۳۸۴). راهنمای آزمون اندازه‌گیری احساس امنیت ناجا، تهران، دفتر تحقیقات کاربردی معاونت طرح و برنامه ناجا.
۲۷. دورکیم، امیل (۱۳۸۳). صور بنیانی حیات دینی، ترجمه باقر پرهام، تهران، انتشارات مرکز.
۲۸. ذوالفقاری، علی، طاها عشایری و صدیقه اسماعیلی (۱۳۹۹). «تبیین نقش مؤلفه‌های دین‌داری در میزان احساس امنیت اجتماعی»، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۱۰، ش ۳۸.
۲۹. رستمی، فاطمه (۱۳۸۹). «بررسی میزان دین‌داری و احساس امنیت دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام‌نور استان تهران.
۳۰. رفیعی، حسن رضا، جواد مداحی و حامد سیار خلیج (۱۳۹۹). «رابطه دین‌داری و رسانه‌های جمعی با احساس امنیت در شهر زاهدان»، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ش ۶۲.
۳۱. زنجانی، عباسعلی (۱۳۷۴). امنیت، تهران، دانشگاه تهران.
۳۲. سفیری، خدیجه، علی رجبیلو و صغری قلیزاده (۱۳۹۷). «رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در شبکه‌های مجازی»، نشریه پلیس زن، سال دوازدهم، ش ۲۸.

مطالعه تأثیر میزان دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی ... _____ ۵۰۷

۳۳. سلطانی، اختر و پرستو سلطانی (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر ابعاد دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان رشته روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام)»، فصلنامه دانش انتظامی ایلام، سال پنجم، ش ۲۰.
۳۴. شاطریان، محسن، سیدسعید حسینی‌زاده آرانی، ایوب سخایی و محمدرضا حسینی (۱۳۹۵). «میزان دین‌داری و امنیت؛ بررسی و سنجش ارتباط میان میزان دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در میان ساکنان مناطق حاشیه‌ای شهر کاشان»، دوفصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، دوره ۳، ش ۷.
۳۵. شایگان، فریبا (۱۳۹۲). «دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی»، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ش ۱۵.
۳۶. شاهرخی، احسان، سعیده گروسی و جلال میرزایی (۱۳۸۶). «بررسی رابطه اجتماعی و احساس امنیت (مطالعه موردی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد جیرفت)»، فصلنامه دانش انتظامی، دوره ۹، ش ۲.
۳۷. شجاعی‌زند، علیرضا (۱۳۸۸). «تبارشناسی تجربه دینی در مطالعات دین‌داری»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره ۲، ش ۶.
۳۸. شریفی، احمدحسین (۱۳۹۱). *آداب و سبک زندگی اسلامی*، تهران، نشر آفتاب توسعه.
۳۹. شهیدی، عباسعلی (۱۳۹۷). «بررسی رابطه عمل به باورهای دینی با احساس امنیت اجتماعی»، فصلنامه پژوهش‌های اعتقادی-کلامی، سال هشتم، ش ۳۱.
۴۰. صدیق سروستانی، رحمت‌اله (۱۳۷۶). *عوامل و موانع اجتماعی امنیت در ایران*، تهران، نشر وزارت کشور.
۴۱. طالبی، ابوتراب و محمد رضانی (۱۳۹۶). «بررسی رابطه دین‌داری با احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: ساکنان شهر کاشان)»، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، ش ۵۲.
۴۲. عبدالمحمّدی، امیر، مهرداد نوابخش، منصور حقیقتیان و محمد رضوی (۱۳۹۵). «بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر احساس امنیت اجتماعی با تأکید بر ابعاد دین‌داری (مورد مطالعه: شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر تهران)»، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال نهم، ش ۴.
۴۳. عبدی زربین، سهراب، علی‌نقی فقیهی و محمدرضا ضمیری (۱۳۹۷). «نقش دین‌داری در سلامت روان

- هویت‌یابی و امنیت اجتماعی دانشجویان قم»، فصلنامه مطالعات ملی، سال نوزدهم، ش ۳.
۴۴. علیزاده‌اقدم، محمدباقر، سعید سلطانی بهرام و آرمان احمدی (۱۳۹۲). «بررسی پدیده آنومی اجتماعی در بین شهروندان حاشیه‌نشین شهر تبریز»، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال سوم، ش ۲.
۴۵. علیزاده، عبدالرضا (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی معرفت، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۴۶. فتاحی، شهرام، طیبه زارعی، جعفر احمدپور پرویزیان و پروانه امیری (۱۳۹۴). «بررسی ارتباط بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان (نمونه مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال کرمانشاه)»، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال نهم، ش ۳ (پیاپی ۳۰).
۴۷. قربان‌زاده سوار، زهرا (۱۳۸۷). «بررسی تأثیر دین‌داری بر احساس امنیت اجتماعی جوانان (قم)»، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه باقرالعلوم علیه‌السلام.
۴۸. کردی، حسین و هادی کوهساری (۱۳۹۰). «دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: آزادشهر)»، فصلنامه دانش انتظامی گلستان، دوره ۲، ش ۷.
۴۹. کوزر، لوئیس (۱۳۷۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
۵۰. ماندل، رابرت (۱۳۷۹). چهره متغیر امنیت ملی، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵۱. منصور، احمد، سعید علوی و امین یادگارنژاد (۱۳۹۴). «رابطه بین دین‌داری و احساس امنیت اجتماعی در شبکه‌های مجازی (مورد مطالعه: دانشجویان دختر دانشگاه‌های شهید بهشتی و الزهرا)»، دو فصلنامه مطالعات پلیس زن، سال دوازدهم، ش ۲۸.
۵۲. مؤذن‌زاده جامی، محمدهادی (۱۳۸۴). «تأملی بر مفهوم نظم و امنیت و عوامل مرتبط با آن»، فصلنامه امنیت اجتماعی، ش ۱.
۵۳. نقدی، اسداله (۱۳۸۵). «حاشیه‌نشینی، پیدایش، مسائل و راهکارها»، اولین همایش بین‌المللی طراحی

شهر، اصفهان.

۵۴. نوروزی، فیض‌اله و سارا فولادی‌سپهر (۱۳۸۸). «بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۲۹-۱۵ ساله

شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن»، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، ش ۵۳.

۵۵. نویدنیا، منیژه (۱۳۸۵). «تحلیل رابطه امنیت اجتماعی و هویت ایرانی»، فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی،

سال دوم، ش ۳.

۵۶. نیازی، محسن، طاها عشایری و رستم منتی (۱۳۹۶). جامعه‌شناسی ترس از جرم، تهران، نشر

جامعه‌شناسان.

۵۷. ویلم، ژان پل (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی ادیان، ترجمه عبدالرحیم گواهی، تهران، تبیان.

۵۸. هاشمی‌زهی، سودابه، غلامرضا میری و معصومه حافظ رضازاده (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر احساس امنیت

شهروندان در توسعه شهری (مطالعه موردی: بافت‌های فرسوده شهر سراوان)، همایش ملی بافت‌های

فرسوده و تاریخی شهری.

۵۹. هاشمیان‌فر، علی، حمید دهقانی و فاطمه اکبرزاده (۱۳۹۲). «تأثیر دین‌داری و رسانه‌های جمعی بر

احساس امنیت اجتماعی دانشجویان»، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال دوم (پیاپی

۵)، ش ۱.

۶۰. همیلتون، ملکم (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر تبیان.

۶۱. یوسف‌زاده، حسن (۱۳۸۸). بررسی تحول آرا پیتر برگر درباره دین و عرفی شدن، قم، انتشارات مؤسسه

آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

62. Allen, R. (2007). *The Bonding and Bridging Roles of Religious Institutions for Refugees in a Non-gateway Context*, Ethnic and Racial Studies.

63. Baker, Chris and Hannah Skinner (2006). *Faith in Action the Dynamic Connection Between Spiritual and Religious Capital*, Manchester, William Temple Foundation.

64. Baker, Chris and Jonathan Miles-Watson (2008). "Exploring Secular Spiritual Capital; An Engagement in Religious and Secular Dialogue for a Common Future", *International Journal of PublicTheology* 2 (4).

65. Baker, Christopher and Smith Greg (2010). "Spiritual, Religious and Social Capital

- Exploring their Dimensions and their Relationship with Faith-based Motivation and Participation in UK Civil Society”, www.wtf.org.uk
66. Carolin, Leutloff-Grandits, Anja Peleikis and Tatjana Thelen (2009). “Social Security in Religious Networks Pages”, Bibliog., Index ISBN 978-1-84545-576-7 \$135.00 / £99.00 / Hb / Published (June 2009) <https://doi.org/10.3167/9781845455767>
67. Emerson, M.O., S.C. Monahan and W.A. Mirola (2011). *Religion Matters: What Sociology Teaches Us About Religion in Our World*, Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
68. Langat, Kathryn C. (2022). *Religion and Crime: Exploring the Link towards Crime Prevention in Bungoma County, Kenya*.
69. Moberg, D.O. (2008). “Spirituality and Aging: Research and Implications”, *Journal of Religion, Spirituality and Aging*, 20.
70. Morris, A. (1984). *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change*, New York, NY: Free Press.
71. Putnam, Robert (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York, Simon and Schuster.
72. Salvatore, Christopher and Gabriel Rubin (2018). “The Influence of Religion on the Criminal Behavior of Emerging Adults”, Department of Justice Studies, Montclair State University, Montclair, NJ 07043, *USA Religions*, 9 (5), 41; <https://doi.org/10.3390/rel9050141>
73. Smith, Ryan A. (2022). “This Special Issue Belongs to the Section ‘Religions and Health/Psychology/Social Sciences’ ”, A Special Issue of Religions (ISSN 2077-1444).
74. Yeary, Karen Hye-cheon Kim, Songthip Ounpraseuth, Page Moore and Zoran Bursac (2012). “Religion, Social Capital and Health”, *Review of Religious Research*, 54 (3).